

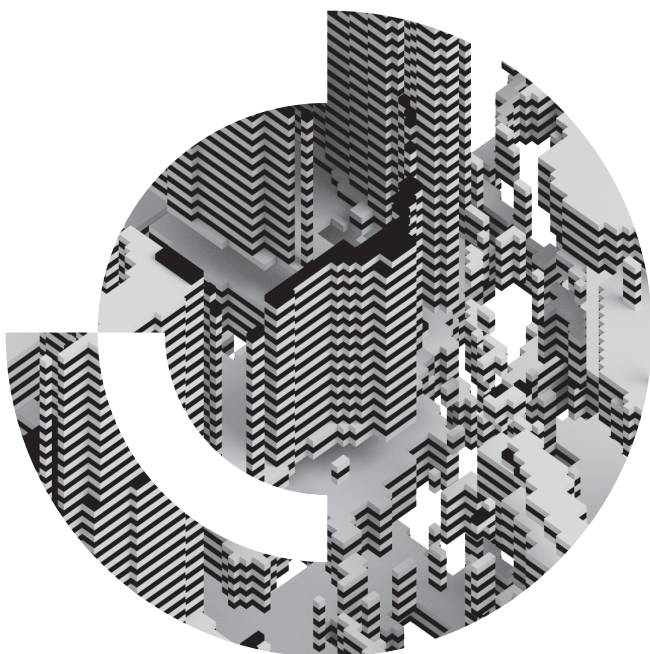
DIRCNA

VII/02

a designkultúra folyóirata

_városírás

Disegno

A DESIGNKULTÚRA FOLYÓIRATA

Szaklektorált, szabad hozzáférésű tudományos folyóirat

A szerkesztőbizottság tagjai:

VICTOR MARGOLIN, PROFESSOR EMERITUS: UNIVERSITY OF ILLINOIS (1941–2019)
Roy Brand, Associate Professor: Bezalel Academy of Arts and Design, Jerusalem
Loredana Di Lucchio, Professor: Sapienza University of Rome
Jessica Hemmings, Professor: University of Gothenburg
Lorenzo Imbesi, Professor: Sapienza University of Rome
Kapitány Ágnes, emerita professzor: MOME Budapest
Kapitány Gábor, egyetemi magántanár: MOME Budapest
Viktor Malakuczi, Research Fellow: Sapienza University of Rome
Szőnyi György Endre, egyetemi tanár: SZTE; Visiting Professor: CEU

Szerkesztők: Gyenge Zsolt, Horváth Olivér, Szentpéteri Márton;
Wunderlich Péter (projektmenedzser). Alapító szerkesztő: Fiáth Heni (2014–2018).

Arculat: Skrapits Borka

Célkitűzések:

A Disegno a designkultúrák minden aspektusáról és minden szereplőjétől – alkotóktól, teoretikusoktól, kritikusoktól, menedzserektől és oktatóktól – vár kritikai természetű tanulmányokat, esszéket és recenziókat. A designkultúra fogalmát tágan értjük: célunk a tervezett környezet, s a vele kapcsolatos praxisok és diskurzusok világának együttes vizsgálata. E poszt-diszciplináris szemlélet túllép a művészet, a vizuális kultúra és a design világának megkülönböztetésén, s a kreativitáshoz kötődő témák összessége iránt fogékony. Amellett, hogy vitaforumot biztosítunk a designkultúrával törődő szerzők számára, célunk, hogy ily módon a designkultúráról folyó beszéd létjogosultságát is erősítsük a hazai tudományosságban.

Minden tanulmány két külső bíráló általi anonim lektoráláson (double-blind peer review) esik át.
Publikációs díjat nem számítunk fel.

Kapcsolat: Moholy-Nagy Művészeti Egyetem
Budapest, Zugligeti út 9–25.
disegno@mome.hu

A Disegno teljes tartalma elérhető online: disegno.mome.hu

Felelős kiadó: Koós Pál
Kiadó: Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, 1121 Budapest, Zugligeti út 9-25.

ISSN: 2064-7778 (nyomtatott) **ISSN:** 2416-156X (online)

Creative Commons Licenc

Ez a mű a Creative Commons Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 Nemzetközi licenc alapján használható fel.

Tartalom

előszó

- 004** Szentpéteri Márton: Városírás, városbeszéd

tanulmányok

- 010** Novák Veronika: Páratlan Párizs – Metropolisz-élmény a modernitás előtt
- 032** Borda Réka: Kié a(z irodalmi) város? Genderkérdések az írott terekben
- 050** Ady Mária: „Bovaryné a panelban”: Lakótelep a francia filmekben
- 074** Sirató Ildikó: Budapest, színházi város
- 092** Őry Júlia: „Tisztelt Kollégánk! Közös játékra hívjuk...”:
A Keszthely ’81 pályázat a kelet-európai konceptuális városépítészet kontextusában
- 112** Hulesch Máté: A város mint konkrét utópia:
Henri Lefebvre városelméleti munkássága a spekulatív designelmélet kontextusában
- 130** Jakabfi-Kovács Boglárka: A nemnövekedés alakú tér.
A köztértervezés lehetséges új körvonalai

esszék

- 154** Hámori Péter: Város és homok
- 168** Kulcsár Géza: Arkhé-tech-túra: A város mint kozmológiai intervenció
- 178** Dobos Bence László: Atmoszférikus séták
- 188** Bánki Éva: Egy múlt nélküli város emlékezete.
Brazíliaaváros a történelem és a kultúra tükrében
- 200** Barta Fruzsina és Horváth-Farkas Zsófia: Átmeneti város.
Tartós ideiglenes városi beavatkozások Hollandia nagyvárosaiban

- 210** **a szerzőkről**

ATMOSZFÉRIKUS SÉTÁK

Dobos Bence László

ABSZTRAKT

Egy belső tér vagy egy épület kapcsán gyakran beszélünk arról, hogy az rendelkezik bizonyos atmoszférával. Habár a fogalom sokszor megfoghatatlan és homályos, mégis része a mindennapi tapasztalatnak. De mi a helyzet egy utcával, egy városrészrel, vagy akár egy egész várossal? A város atmoszférája egy mindenki számára elérhető fenomén, amelyen egyaránt osztoznak a városlakók és a turisták. A város használói nem csak passzív befogadói az városi atmoszférának, hanem közösen hozzák létre, aktívan alakítják azt. A sokféle tényező összjátékában fontos szerepet tölt be a városi szintéren kibontakozó élet. A város atmoszférája mindenütt és minden pillanatban jelenlévő háttérminőségként manifesztálódik. Mindenkori léptéke a saját megélt-testünk. A testi jelenlét és a sétálás aktusán keresztül jön létre a városi atmoszférikus táj, amelyben az illatok, hangok, épületsziluettek mind mozgásra és cselekvésre invitálnak. Az atmoszférákat nem pusztán a mozgás által érzékeljük, hanem azáltal is, ahogy áthaladunk a városon. A városi textúrák, anyagminőségek és taktilis tapasztalatok mind a lassú áthaladás által érhetőek el. A sétálás atmoszférikus értelemben benne tart a városban, azaz a mozgás által a városban lüktető élet részévé válhatunk. Éppen annyira érzékeljük a környezet részének az atmoszférát, mint amennyire mi magunk is részt veszünk a létrejöttében. A város ritmusát, lüktetését kevésbé tudjuk mérni, mint inkább érezni, megélni.

#atmoszféra, #élhetőség, #Gernot Böhme, #hangoltság, #érezkelési táj

https://doi.org/10.21096/diseгно_2023_2db

A városok felismerhetők a járásukról, akárcsak az emberek.

—Robert Musil

ATMOSZFÉRIKUS PARADIGMA

A hangulat a huszadik század végéig periférikus témának számított mind a filozófia, mind a tudományok szempontjából. A logikus gondolkodás számára a hangulat nehezen hozzáférhető és erősen szubjektív, irracionális és intenzíven változó, sokszor előjelet váltó tényező, ebből következik, hogy a tapasztalat nehezen megragadható összetevője. Az emberi tapasztalás modellje sokáig a „camera obscura” vagy a „nyitott ablak” volt, amelyen keresztül sokkal inkább passzív módon figyeljük meg a világot, érzékszerveinken keresztül, a környezetből érkező ingereket, mint adatokat elemezve. Ennek eredményeként az érzelmi szféra szerepe és jelentősége sokáig háttérbe szorult, miközben az érzelmi hangoltság a külső és belső világunk folyamatos tranzakciójának lényegi eleme.

A német filozófia – erősen támaszkodva a francia fenomenológiai hagyományokra, többek közt Merleau-Pontyra, Lévinasra, Derridára – az *atmoszféra* fogalmi ernyője alatt létrehozta saját elméleti koncepcióját, amelyben a hangulatok és az érzelmek kiemelt szerephez jutottak. Hermann Schmitz *új fenomenológiájának* (Schmitz 1964–1980) alapfogalmává tette az atmoszférát, Gernot Böhme pedig azt átvéve és továbbfejlesztve megalkotta az *atmoszféra esztétikáját* (Böhme 1995A), amelyben egyesül ontológia, térelmélet és esztétika. Ennek következményeként ma már atmoszférikus fordulatról beszélünk a bölcsészet-, társadalom- és empirikus kultúratudományokban. A legtöbb területen elmozdulás figyelhető meg a vizuálisról az aurális felé, amiben a „ritmus” a „rezonancia” és a (heideggeri eredetű) „hangoltság” kulcsfogalmakká válnak. (Griffero 2019, 12)

Az atmoszféra koncepciója – a nyugati dualista felfogással szemben – egy átmeneti megoldást, úgynevezett köztes fenomént javasol, ami egyszerre van jelen a befogadó és a befogadott oldalán: az észlelő és észlelt közös valósága. Az objektum és szubjektum között azonban nem egy harmadik entitás, hanem az *és*, egy prototipikus, köztes fenomén az, ami azonnal megjelenik, ha a percepció két pólusa egyszerre van jelen. Felfüggeszti a köztem és a világ között lévő határozott különbségtételt.

Diffúz és homályos, problémás és fogalmilag nehezen megragadható az atmoszféra koncepciója. Térbe „kiömlött” érzések, „határ és hely nélküliek, kiáradtak, azaz nem lokalizálhatóak, érzelmi mozgatóerők, a hangulatok térbeli hordozói” (Böhme [2013], 2017b, 20). Tehát a hangulatom „nem egy privát belső állapot, hanem sokkal inkább a világ térbeli állapota.” (Griffero 2013, 1) Az atmoszférák térbeli fenomének, amelyek közvetítő, híd szerepet töltenek be külső és belső világom között, egyszerre az esztétikai tapasztalat tárgyai és annak aktív alakítói.

Az atmoszférák az észlelés elsődleges tárgyai, így a percepció azonnali és totális formái. Egyszerre, egy pillanat alatt, szimultán módon kapunk benyomást az adott térről, vagyis az magába foglalja mindazt a heterogenitást és kaotikus sokféleséget, ami alakítja. Az atmoszférákkal való találkozás olyan, mint egy másik emberről „első benyomástszerezni” (Zumthor [2006] 2018, 11). Az atmoszféra olyan „önkéntelen élettapasztalat,” amely érzelmi, motivációs és érték alapú összetevőkkel teli globális válaszként funkcionál. (Griffero 2014, 29)

VÁROSI ATMOSZFÉRÁK

A város atmoszférája alatt azt értjük, ami mindennapi és magától értetődő a lakosok számára, amit a “helyiek életvitelükkel és életmódjukkal folyamatosan produkálnak, de amit az idegen, mint jellemzőt vesz észre először” (Böhme 2017a, 128), hiszen az első benyomás mindig atmoszférikus. A városi valóság szubjektív tapasztalata, amelyen a város lakossága osztozik, egyúttal mégis valami objektívnek, a város minőségének élük meg. (Böhme 2017a, 133) Ha megpróbáljuk részleteiben megérteni, kiderül, hogy különböző faktorok összetett konstellációja: “geográfiai-klimatikus helyzet, történeti és társadalmi-gazdasági állapot, építészeti-infrastrukturális minőség, érték kifejeződés, nyelv, táplálkozás, gasztronómia stb.” (Griffero 2013, 2).

A vásárcsarnokok jó példái lehetnek egy városi atmoszférája összesűrűsödésének. A sokféle faktor kaotikus egyvelege itt egyszerre van jelen, és erős identitással rendelkező atmoszférákat hoz létre. Gondoljunk a Barcelona belvárosában lévő Santa Caterina piacra vagy a Helsinki kikötőjében lévő öreg vásárcsarnokra. A vásárcsarnokok és piacok izgalmas fél-köztér jellegük miatt képesek kültér és beltér, privát és publikus terek között egyensúlyozni. Mindkét helyszínen megjelennek a helyi alapanyagok és ételek, amelyek erősen összekapcsolódnak az éghajlattal, illatuk és ízük már kulturális jegeket is hordoz; a csarnokban zajló élet, az ország társadalmi és szociális helyzetéről tudósít. Végül ott van maga a csarnoképület, ami az építészeten keresztül sok más tényezőre utal: aktuális fizikai állapotától kezdve, az építés idején és az anyaghasználaton át, egészen a városban elfoglalt helyéig.

A városi atmoszférák összekötik a várost és a használókat. A fenomén összekapcsolja a két felet, és elárul valamit a köztük lévő kapcsolatról, mivel „a város atmoszférája éppen az a mód, ahogy az élet kibontakozik a városban” (Böhme 2017a, 128). Ez a mód az atmoszféra, vagyis a város

és a használók közötti rezonancia milyensége, a hangoltság minősége. Kulcsfogalmi a *biztonság* (Gehl [2010] 2014, 91-1 04) és az ismerőség (Griffero 2013, 2–5). Egy város élhetősége nagyban függ attól, hogy mennyire tudunk otthonosan mozogni benne fizikai-érzéki és érzelmi (affektív) értelemben. Hasonló a saját otthonunkhoz, ahol sokszor úgy közlekedünk, tevékenykedünk, hogy nem kell tudatosan odafigyelnünk az útvonalunkra. Nem is igazán tudjuk, hogy merre megyünk, és hol vannak a bútorok. Az otthonos városban bátran eltévedhetünk, elidőzhetünk a folyóparton, leülhetünk egy fa árnyékos tövébe, vagy megihatunk egy kávé a főtéren. Zivatar idején is tudjuk, hogy merre találunk biztonságos menedéket, ahogyan azt is, hogyan juthatunk haza a leggyorsabban.

Elsőként az építészet (Wigley 1998; Zumthor 2018; Böhme 2006, 2017b), de leginkább a városépítészet (Thibaud és Siret 2012; Thibaud 2015; Griffero 2013, 2014; Kazig 2017) ismerte fel az atmoszféra jelentőségét, főként azért, hogy „megmérje”, az épületek, utcák, a közlekedés milyen hatással vannak az emberek megélt testi terére és érzelmileg az emberek életminőségére, s így a városok érzéki és érzelmi minőségei mérhetővé válnak. Olyan módja ez a városi terek leírásának, amely fenomenológiai indíttatású, tehát a megfigyelő nézőpontja válik fontossá, egyes szám első személyben.¹ Ez a megközelítés feszültségben áll a modernizmus víziójával a városról, mint gépezetről (Gehl 2014 [2010], X) és a „modern várostervezés progresszív anesztetizálódásával,” amonotónia, természetellenesség, harmóniamentesség tekintetében (Griffero 2014, 89).

ATMOSZFÉRIKUS SZIGETEK

A városi szövet nemcsak fizikai, érzéki és téri értelemben tagolódik kisebb egységekre, hanem atmoszférikus értelemben is szigetekre bomlik. Ezek a szigetek sok esetben függetlenek a konkrét zónáktól, térfalaktól, szegélyektől, természeti határoktól. Az atmoszféra „határolófelület nélküli” (surfaceless) (Schmitz 2014, 14) térbeli fenoménjellege lehetővé teszi, hogy viszonylag független legyen a dolgoktól, a fizikai valóságtól.

Atmoszférikus szigetként értelmezhetőek mindazok a területek, amelyek erős karakterrel rendelkeznek, és esztétikai és érzéki értelemben viszonylag homogének. Allyen atmoszférikus szigetek a természet által uralt területek, mint a közparkok, kertek, ligetek vagy a folyópartok, tópartok, árterek. Az ilyen városszerkezetben elhelyezkedő urbanizált természet képes sajátos és erős érzelmi hangoltságot kialakítani a befogadóknak, mivel kontrasztban áll az épített városi terekkel. A fák nyáron árnyékot adnak, és megszürik a város zaját, a természet ciklikusságát és megújulását közvetítik. Másodsorban a város történeti területei is tekinthetőek önálló atmoszférikus szigeteknek, saját karakterrel rendelkeznek, amit éppen a történeti jelleg határoz meg. A látogatók számára a történelmi városmag meghatározó élményt nyújt, mind építészeti, mind városépítészeti, mind kulturális szempontból. Ezeket túl a járműforgalom is értelmezhető atmoszférikus szigetként, hiszen a

¹ A *neuro- és kognitív tudományok, főként a környezetpszichológia hasonló módszerrel közelítenek a városi terek és emberek tranzakciójának kutatásához, azonban egyes szám harmadik személyben, külső megfigyelőként. külső megfigyelőként. A megfigyelt személy belső perspektívája kevésbé érvényesül, mivel szubjektív megélésének, érzelmi világának nem-diszkurzív és pre-reflexív jellege gátolja a külső megfigyelő számára a totális megértést és a situáció affektív elemeinek leírását.*

főutak és az autóforgalom kihatározza a városból egy területet, ami nemcsak a közlekedés szempontjából, hanem akusztikai értelemben is egy sajátos zóna. A járdák, közúti zebrák a járókelők számára biztonságos zónák, amik a járművektől védik őket. A gyalogosok veszélyeztetett városhasználók, vendégek a saját városukban. A helyiek számára az intenzív járműforgalom gyengíti a városi otthonosság és ismerősség érzetét.

A város sokféle atmoszférikus szigetre osztható, attól függően, hogy mekkora léptékben vizsgáljuk. Egészen apró, mikroszituációban jelenthet egy kényelmes padot, rejtett kilátópontot vagy hűvös teraszt. Nagyobb méretben egy kanyargós utcát, nyüzsgő teret vagy középkori városrészt. A város atmoszférata tapasztalata tehát nem homogén és nem azonos minden helyen, ugyanis nem tudatos és mindent átfogó megértés eredménye. Nem az egész felől közelít a város megértéséhez és a részletek irányába, hanem a részek, vagyis az atmoszférikus szigetek felől. A kiindulópont a befogadó és az ő perspektívája, innen bomlik ki a város atmoszférikus horizontja. Azonban ez nem azt jelenti, hogy a város megtapasztalása töredékes, hiányos lenne. A városi atmoszférata tapasztalat mindig teljes egész, önmagában komplex és komplett. Habár az atmoszférikus szigetek saját karakterrel és minőségekkel rendelkeznek, mégis sugallnak valamit az egész város szempontjából. Ha a befogadó számára elsődlegesek az atmoszférák, és a városi minőségek általuk válnak megélt tapasztalatokká, akkor a városépítészet számára is fontos tervezési szemponttá kell válniuk.

ÉRZÉKELESI TÁJ

Az atmoszféra koncepciója rehabilitálja a hangulatok jelentőségét a tapasztalásban, azonban ez nem zárja ki az érzéki minőségek szerepét. A városra – az utcákra, házakra, parkokra stb. – ráfeszülő bőr anyagbeli jelenléte nélkülözhetetlen összetevő a városi atmoszférák szempontjából. Az érzékeink által vagyunk kapcsolatban a fizikai világgal, „a dolgok azért tudják kommunikálni felénk minőségeiket, mert ugyanolyan minőségekkel rendelkeznek, mint mi magunk (súly, keménység stb.)” (Griffero 2020, 99). Az érzéki-érzelmi bevonódás – és ezáltal az esztétikai tapasztalat – így válik teljessé.

Ebből a szempontból a város tekinthető érzékelési tájnak (*sensescape*), ahol érzékeink együttműködve letapogatják a város bőrét és minden egyes mozzanatát. Ehhez szükséges a befogadó érzékenysége az anyagok érzelmi (affektív) értékei iránt. Habár az érzékelés minden esetben multiszenzoriális – egy egységként működik a szenzoriális rendszer –, ez a vizsgálat szempontjából túl összetett és bonyolult lenne, ezért érdemes elemeire bontani. Az összérzékelési modellből különféle érzékelési komponensek emelhetők ki, amelyek fontos szerepet játszanak a városi atmoszféra létrejöttében: szaglás, hallás és tapintás (látás).

A szaglási vagy olfaktorikus táj kellemes illatokhoz vagy kellemetlen szagélményekhez kapcsolódik. Az illatok azért is fontos részét képezik a városi atmoszférának, mert teljesen körbevesznek minket, nem tudunk szabadulni

a hatásuk alól. Képesek teljes mértékben áthangolni a környezetet és ezáltal saját hangulatunkat, ugyanakkor „az illatok lehetővé teszik számunkra, hogy azonosítsunk helyeket, és önmagunkat azonosítsuk helyek által” (Böhme 2017, 125). Elhanyagolt, mégis jelentős téma az illatok és szagok világa, és sokszor azok elfedése, vagy megszüntetése a cél, azonban „egy szagok nélküli város” – írja Böhme – „olyan, mint egy jellem nélküli ember” (2017, 126).

Hallási vagy akusztikai táj, amit a gyalogosok hangja és a járművek zaja jelentősen meghatároz. Az épületekből kiszűrődő zene, utcabál, az aluljáróban játszó utcazenész, egy szirénázó rendőrautó vagy éjszaka egy apró nesz az utcán egy pillanat alatt áthangolhatja érzelmi állapotunkat. Az időjárás szintén jelentős tényező, gondoljunk a zuhogó eső megnyugtató morajlására vagy a villámlás intenzív dörgésére. A madarak csiripelése segít elmerülni a kellemes atmoszférákban, de a kutyaugatás képes lehet azonnal kizökkenteni. Az adott városban beszélt nyelv, tempója, temperamentuma és hangzásvilága önmagában karakterképző elem. Ha úgy utazunk a budapesti metrón, hogy kizárólag francia turisták vesznek körbe, egészen más az atmoszfératapasztalatunk.

Végül a tapintási vagy taktilis tájról beszélhetünk, amely sokkal kiterjedtebb horizontot képez, mint az előző kettő, ugyanis szorosan összekapcsolódik a vizualitással. Ennek oka, hogy az atmoszféra „nem közvetlenül a reprezentatív-okuláris-távoli érzékelés, hanem a mozgásban lévő és szinesztetikus percepció számára hozzáférhető” (Griffero 2013, 1), azaz nem közvetlenül tapasztalható vizuális ingerek útján; a látás csak támogatja a taktilis érzéket. A városok, városképek taktilis megtapasztalása nem közvetlenül a tapintás által érhető el, hanem indirekt módon a látáson keresztül. (Diaconu 2011, 16) A látás és a tapintás összekapcsolódik egymással, szinesztetikus megfelelés van közöttük. A taktilis minőségek látványa előhívja belőlünk a felület valós tapintásának élményét. A taktilis városi esztétika arra utal, hogy a „városképek képesek kellemes fizikai és szomatikus élményt előidézni testileg a befogadóban.” (Diaconu 2011, 14) A taktilis mező magában hordozza a bőr mint a teljes testet beborító érzékszerv minden lehetséges aspektusát, beleértve a tapintást, a hő-, a nyomás- és a fájdalom érzetet, a propiocepciót, valamint a kinesztetikus érzéket. A taktilitással átítatott látás által képesek vagyunk a városban anyagminőségeket és textúrákat azonosítani; az égbolton kirajzolódó épületsziluettek hangulatokat, a homlokzatokon megjelenő repedések és rések érzelmi reakciót váltanak ki bennünk; a régi épületeken megjelenő patina – Diaconunál minden anyagi, természeti, történeti nyom –, „pozitív esztétikai ágenssé konvertálja az időt” (Diaconu 2011, 28) és a történelmiség érzetét kelti.

SÉTA A VÁROSBAN

A város atmoszférája egy mindenütt jelenlévő minőségként manifesztálódik, és ahhoz, hogy kapcsolódni tudjunk az érzéki és érzelmi minőségekhez, a befogadó oldalán szükséges egy felfogó felület, amely lehetővé teszi a rezonancia létrejöttét. Az emberi test ez az eszköz, a műszerek műszere.

² A megélt test az atmoszférákhoz kapcsolódni képes szubjektív fenomén, a megfigyelő számára belülről elérhető entitás. Ritkán esik egybe a fizikai test határaival, és a megélt test érzetei sosem köthetők egyértelműen egy bizonyos testrészhez vagy szervhez (pl.: éhség, fáradtság, szerelem).

³ Ez annyival árnyalható, hogy kutatások igazolták: a gyalogosok tempója korrelál a város méretével, valamint életkortól és nemtől függő tényező. (Wirtz és Ries 1992, 1) Az időjárás is befolyásolja, nyáron lassabban, télen gyorsabban sétálunk a város utcáin. (Gehl 2014 [2010], 120)

Küszöbhelyzetben van a kint és a bent között, egyaránt kapcsolódik az objektumhoz és szubjektumhoz. Azonban nem csak a fizikai test (*material-anatomic body, Körper*) vonatkozásában, hanem a – schustermani szóma-fogalommal is párhuzamba állítható – „megélt test” (*felt-body, Leib*) (Schmitz 2014, 16) viszonyában is.² A fizikai és a megélt test együttes működése szükséges ahhoz, hogy a bevonódás létrejöhesse. A megélt test rezonál az atmoszférára, amit a város sugároz magából. A test és a környezet láthatatlanul összefonódik.

A testi jelenlétén keresztül jön létre a városi atmoszférikus táj, amiben az utcák, illatok, hangok, épület sziluettek, homlokzatok mind mozgásra és cselekvésre invitálnak. A város felfedezése csak mozgás által lehetséges, ami főként taktilis és kinetikus cselekvés. Az élmények és tapasztalatok megélése az atmoszférikus szigeteken és érzékelési tájakon való áthaladás által jön létre. De miféle mozgás lehet a legalkalmasabb erre a feladatra?

Az atmoszférákat nem pusztán a mozgás által érzékeljük, hanem az által is, ahogyan áthaladunk a városon. A mozgás sebessége kulcsfontosságú. Más a várostapasztalata egy repülőgépen utazónak, aki letekint a magasból, egy autósna, aki gyorsan áthalad a városrészen vagy dugóban ül, de még biciklizés közben is más típusú minőségekre figyelünk. A sétálás atmoszférikus értelemben benne tart a városban, azaz a mozgás által a városban lüktető élet részévé válhatunk. Sebessége az emberi test saját arányaihoz igazított, minden érzékünk kapacitása számára ideális, „az 5 km/h sebességgel érzékelhető városi táj az a hely, ahol az emberek a várost testközlelől élhetik át.” (Gehl [2010] 2014, 118)³ A városi textúrák, anyagminőségek és taktilis tapasztalatok mind a lassú áthaladás által érhetőek el. (Diaconu 2011, 24–25) A város ritmusát, lüktetését mérni kevésbé, inkább érezni, megélni.

Sokféle okból kifolyólag sétálhatunk: vallásos indíttatásból, testmozgás gyanánt, politikai tüntetés miatt, városnézés okán, munkába menet, baráti találkozóra igyekezve, de minden különösebb ok nélkül is sétálhatunk, kószálhatunk, ahogy a *flâneur* teszi. A járókeelő sajátos, mégis hétköznapi módon lép kapcsolatba a környezetével. A sétálás legalább annyira megszokott és észrevétlenül történő tevékenység, mint a légzés. Sétálni könnyű, bármikor megállhatunk, irányt változtathatunk, gyorsíthatunk vagy lassíthatunk, akár vissza is fordulhatunk minden különösebb nehézség nélkül. A sétálás a legjobb módja annak, hogy olvasni tudjuk az utcákat, tereket, sikátorokat, buszmegállókat, metrókat, aluljárókat, parkokat, épületeket, kapualjakat, összességében az atmoszférákat. A város tempója és lüktetése adja karakterét, határozza meg dialektusát. Számomra saját lépteim tempója adja a város ütemét, ezáltal részévé válok a pulzálásnak, amely mindenki számára olvasható. Saját kinetikus jelenlétem is a város atmoszférájának a részévé válik. Éppen annyira érzékeljük a környezet részének az atmoszférát, mint amennyire mi magunk is részt veszünk a létrejöttében. A város atmoszférája egy kölcsönös oda-vissza utalás, folyamatos egymásra reflektálás. Az atmoszféra „nem egyszerűen azoknak a dolgoknak az eredménye, melyek létrehozják, hanem résztvevője annak is, ahogyan a világ, amelynek része, létrejön.” (Sumartojo és Pink 2019, 6)

A mozgásban lévő sétáló számára minden pillanatban új látványok nyílnak meg a városban, folyamatosan előtűnő és enyésző perspektívák kísérik útját. Mindeközben nem csak a pusztán vizuális mező változik, hanem azzal összefonódva a taktilis dimenzió, és mindezt kiegészíti az akusztikus és olfaktorikus mező. A teljes multiszenzoriális rendszer minden pillanatban „a semmiből jön, a semmibe tart, a folytonos érzézés által van itt.” (Lingis [1996] 2021, 184). A városi atmoszféra tapasztalata nem más, mint egy „progresszív, időleges szintézis vagy átmeneti színopszis” (Lingis [1996] 2021, 57). A város atmoszférájának folyamatos átmenetisége és pillanatnyi jelene jól reprezentálja, hogy az „atmoszférák a szigorúan vett dolgokkal szembe, eltűnnek és előtűnnek, anélkül, hogy megkérdezhetnénk magunktól, hol és hogyan léteznek, amikor nem érzékeljük őket” (Griffero 2021, 89).

Mivel a város atmoszférája a sétálás aktusán keresztül tapasztalható meg leginkább, ezért a város sétálhatósága kulcskérdés, és szorosan összekapcsolódik a város élhetőségével. (Klaniczay, 2024, 2) A sétálhatóság jelenti az emberi dimenziót és arányosságot, egyúttal lehetővé teszi a város minőségi dimenziójának birtokbavételét, ezzel megerősítve a biztonság és otthonosság érzetét.

ÖSSZEFOGLALÁS

A hangulat beemelése a filozófia és a tudományok területére elvezetett az úgynevezett atmoszférikus fordulathoz, melynek segítségével mérhetővé váltak a városi minőségek. A városi terek és események befogadó felőli feltérképezése újszerű megközelítéseket hozhat az olyan városépítészeti számára, amelyben a hétköznapi tevékenységek is rendelkeznek esztétikai értékkel. Az otthonos és ismerős városban jó biciklizni, ücsörögni, találkozni, sétálni, lenni. (Gehl [2010] 2014, 118–91)

Az atmoszférikus szigetek és érzékelési tájak segítenek megérteni és vizsgálhatóvá tenni az atmoszférák diffúz és fogalmilag nehezen megragadható karakterét. Akusztikai, olfaktorikus, taktilis és vizuális értelemben a városi táj értelmezhetővé válik, és komplexitása ellenére vizsgálhatóvá, ami reflexióra ad lehetőséget. A megfigyelő megélt-testi terén keresztül a hangulat is fontos tényezővé válik a városi tapasztalat során.

A séta mint kinetikus és egyben taktilis cselekvés alapvető a városi atmoszféra olvashatósága szempontjából. Az épületek és utcák anyagiséga és fizikai jelenléte ezáltal válik mélységeiben megismerhetővé. A test számára a sétálás sebessége és a szemmagasság horizontja támogatja az érzéki élmények befogadását és az érzelmi hangoltság létrejöttét, ez jelenti az arányosságot és az emberi dimenziót. A város atmoszférája: a használók és a város összjátéka, a köztük lévő rezonancia minősége, megélt élmény, érzéki-érzelmi hangoltság. A város tempója és lépteim ritmusa közösen hozzák létre a város egyedi atmoszféráját.

IRODALOM

- Böhme, Gernot. 1995. *Atmosphäre. Essays zur neuen Ästhetik*. Frankfurt a.M.: Suhrkamp.
- Böhme, Gernot. 2006. *Architektur und Atmosphäre*. München: Wilhelm Fink. DOI: 10.30965/9783846756515
- Böhme, Gernot. 2017a. *The Aesthetics of Atmospheres, Ambiances, Atmospheres and Sensory Experiences of Spaces*. New York: Routledge.
- Böhme, Gernot. (2013) 2017b. *Atmospheric Architectures, The Aesthetics of Felt Spaces*. London: Bloomsbury Academic.
- Diaconu, Mădălina. 2011. „Matter, Movement, Memory, Footnotes to an Urban Tactile Design.” In *Senses and the City: An Interdisciplinary Approach to Urban Sense-scapes*, szerkesztette Mădălina Diaconu, Eva Heuberger, Ruth Mateus-Berr és Lukas Marcel Vosicky, 14–32. Berlin: LIT Verlag Münster.
- Gehl, Jan. (2010) 2014. *Élhető Városok*. Fordította Bogdán Ágnes, Kertész Judit, Sulyok Viktória. Budapest: Terc.
- Griffero, Tonino. 2013. The atmospheric “skin” of the city. *Ambiances Architecturales et Urbaines / Direction Générale des Patrimoines, DAPA, MCC*. <http://ambiances.revues.org>
- Griffero, Tonino. 2014. *Atmospheres: Aesthetics of Emotional Spaces*. London: Routledge.
- Griffero, Tonino. 2020. *Places, Affordances, Atmospheres, Ambiances, Atmospheres and Sensory Experiences of Spaces*. London: Routledge.
- Kazig, Rainer, Damien Masson és Rachel Thomas. 2017. „Atmospheres and Mobility: an Introduction. *Mobile Culture Studies - The Journal, University of Graz, Austria*., *Atmospheres and Mobilities* 3: 7–20. <http://unipub.uni-graz.at/mcsj>
- Klanciczay János. 2024. „The Urban Walking Tour as an Experience-Based Methodology for Built Environment Education in Budapest.” *Periodica Polytechnica Architecture*. <https://doi.org/10.3311/PPAr.23235>
- Lingis, Alphonso. (1996) 2021. *Az érzékenység értelme*. Fordította Szabó Nóra. Budapest: Typotex.
- Schmitz, Hermann. 2019. „Atmospheric Spaces,” In *Atmospheres and Aesthetics, A Plural Perspective*, szerkesztette Tonino Griffero és Marco Tedeschini, fordította Martin Bastert, 63–76. Cham: Palgrave Macmillan
- Schmitz, Hermann. 1964–1980. *System der Philosophie*. Bon: Bouvier.
- Schmitz, Hermann. 2014. *Atmosphären*. Freiburg: Verlag Karl Alber. DOI: 10.5771/9783495860441

Sumartojo, Shanti és Sarah Pink. 2019. *Atmospheres and the Experiential World: Theory and Methods*. New York: Routledge.

Thibaud, Jean-Paul és Daniel Siret. 2012. *Ambiances in action, (Proceedings of the 2nd International Congress on Ambiances)*. Montreal: Ambiances International Network.

Thibaud, Jean-Paul. 2015. „The backstage of urban ambiances: When atmospheres pervade everyday experience.” In *Emotion, Space and Society*, Volume 15, 39-45. Elsevier

Wigley, Mark. 1998. The Architecture of Atmosphere. In: *Daidalos* 68/1998, 18-27.

Zumthor, Peter. (2006) 2018. *Atmospheres, Architectural Environments, Surrounding Objects*. Basel: Birkhäuser.